

Київський університет імені Бориса Грінченка

Кафедра педагогіки та психології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор
з науково-методичної та
навчальної роботи
О.Б. Жильцов
« 09 » « 09 » 2015 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ППЗ.1.1 ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВА

напрямок підготовки **6.010102 Початкова освіта**
(на базі ОКР «молодший спеціаліст»)

Педагогічний інститут

2015 рік

УДК 159.9+159.92 (073)

ББК 88.374ря73

Психологія вікова: роб. програма навч. дисцип. [для студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» (на базі ОКР «молодший спеціаліст»)] / уклад. В.І. Юрченко. – Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015 р. – 27 с.

Розробник: Юрченко Віктор Іванович, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та психології

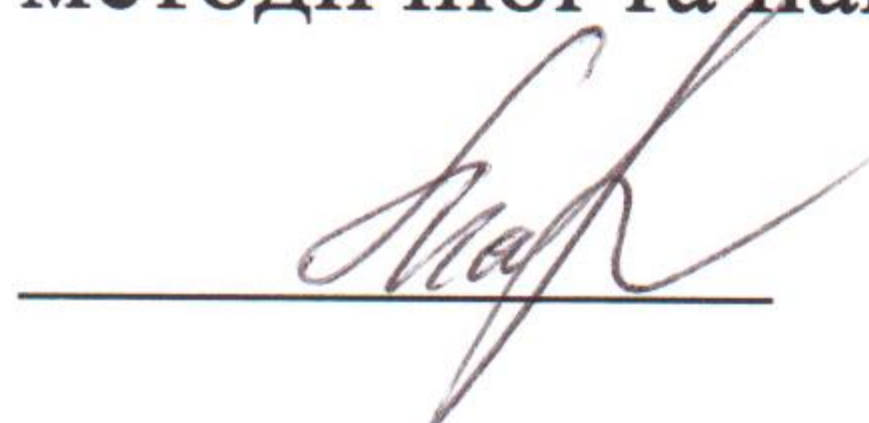
Протокол від «2» вересня 2015 р. № 1

Завідувач кафедри педагогіки та психології

Г.І. Іванюк

Заступник директора з науково-методичної та навчальної роботи

М.А. Машовець

©Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015 рік
© Педагогічний інститут, 2015 рік

ЗМІСТ

	Пояснювальна записка	4
	Структура програми навчальної дисципліни	6
I	Опис предмета навчальної дисципліни	6
II	Тематичний план навчальної дисципліни	7
III	Програма	8
	Змістовний модуль 1. Психологія дошкільного дитинства.	8
	Змістовий модуль 2. Психологія дітей і молоді шкільного періоду та дорослості	10
IV	Навчально-методична карта дисципліни «Психологія вікова»	12
V	Плани семінарських занять	13
VI	Завдання для самостійної роботи	21
	Карта самостійної роботи	21
VII	Система поточного та підсумкового контролю	22
VIII	Методи навчання	24
IX	Методичне забезпечення курсу	24
X	Питання до екзамену	25
XI	Рекомендована література	
	Основна	27
	Додаткова	27

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча навчальна програма з дисципліни «Психологія вікова» розроблена з урахуванням сучасних вимог щодо вдосконалення психологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, здатних усвідомлювати специфіку психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах онтогенезу і підготовлених застосовувати ці знання в своїй педагогічній діяльності.

Робоча навчальна програма з дисципліни «Психологія вікова» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою педагогіки та психології Педагогічного інституту на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта».

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни «Психологія вікова», необхідне методичне забезпечення, критерії та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

«Психологія вікова» є складником дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку, вивчення якої передбачає формування у майбутніх педагогів психологічної компетентності, опанування системою знань про закономірності психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах її життя.

Метою курсу «Психологія вікова» є забезпечення майбутніх учителів початкової школи теоретичними знаннями з вікової психології, опанування науковими здобутками про психологічні особливості і закономірності розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, а також здійснення практичної психологічної підготовки студентів до роботи з дітьми різного віку, зокрема молодшого шкільного віку.

Основні завдання курсу:

1. Ознайомити студентів з основами поняттями, принципами, теоріями вікової психології.
2. Висвітлити специфіку психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, різні підходи до періодизації психічного розвитку особистості.
3. Виробити у студентів уміння і навички застосування набутих знань у різних сферах своєї життєдіяльності, зокрема активізувати їхній особистісний і творчий потенціал як майбутніх педагогів.

У результаті засвоєння курсу студенти повинні **знати**:

– основи вікової психології: предмет, методи, основні закономірності, принципи і структуру науки, її сучасні теоретичні концепції; загальні закономірності розвитку психіки людини: умови, чинники, рушійні сили; особливості пізнавальних процесів, емоційно-вольової, мотиваційної сфер, індивідуально-психологічних характеристик особистості різного віку.

Курс покликаний формувати у студентів такі **вміння**:

– застосовувати отримані знання з вікової психології для організації діяльності і спілкування дітей молодшого шкільного віку, для створення умов, що сприяють конструктивному психічному розвитку дітей різного віку;

– враховувати в навчально-виховному процесі сензитивні періоди розвитку дитини;

– враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів у педагогічній діяльності;

– орієнтуватися на нормативи певного вікового періоду у психолого-педагогічній діагностиці;

– аналізувати витoki психологічних проблем індивіда в його онтогенезі.

Підвищенню ефективності лекційних і семінарських занять сприятиме

передбачене програмою виконання навчально-дослідницького завдання.

Курс «Психологія вікова» передбачає тісний зв'язок із дисциплінами: загальна психологія, педагогічна психологія, основи психодіагностики, анатомія і фізіологія дітей з основами генетики та ін.

Зміст навчального курсу «Психологія вікова» складений з урахуванням того, що студенти спеціальності «Початкова освіта», навчаючись за ОКР «молодший спеціаліст», вивчали навчальну дисципліну «Психологія» (загальна, вікова і педагогічна) та оволоділи певним обсягом знань про вікові особливості людини.

Обсяг курсу. Кількість годин, відведених навчальним планом напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» (на базі ОКР «молодший спеціаліст») на вивчення дисципліни «Психологія вікова», становить 3 залікових кредити (108 год.), що об'єднує всі види навчальної діяльності студента: аудиторні заняття 28 год. (16 год. – лекції, 12 год. – семінарські заняття), самостійна робота (40 годин), поточний модульний контроль (4 год.).

Форма підсумкового контролю – екзамен.

Зміст самостійної роботи з курсу «Психологія вікової» спрямований на поглиблення теоретичних знань, розвиток самостійного мислення і набування вмінь опрацювання наукової літератури, що має сприяти професійному самовизначенню майбутніх вчителів початкової школи, формування в них психологічної компетентності.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВА»

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: вікова динаміка психіки людини, закономірності та факти розвитку психічних процесів і психічних властивостей особистості на різних етапах її індивідуального життя.

Курс	Галузь знань, напрям підготовки (спеціальність), освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 3 кредити</p> <p>Змістові модулі: 2 модулі</p> <p>Загальний обсяг дисципліни (години): 108</p> <p>Тижневих годин: 2 години.</p>	<p>Шифр та назва галузі знань 0101 «Педагогічна освіта»</p> <p>Шифр та назва напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» (на базі ОКР «молодший спеціаліст»)</p>	<p>Нормативна</p> <p>Рік підготовки: 3</p> <p>Семестр: 5</p> <p>Аудиторні заняття: 28 годин, з них:</p> <p>Лекції (теоретична підготовка): 16 годин;</p> <p>Семінарські заняття: 12 годин.</p> <p>.</p> <p>Самостійна робота: 40 годин.</p> <p>Модульний контроль: 4 години.</p> <p>Вид контролю: екзамен.</p> <p>Семестровий контроль – 36 год.</p>

**II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ ВІКОВА»**

№ з/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних:	лекцій	семінарських	Самостійна робота	Модульний контроль	Підсумковий контроль
Змістовий модуль I								
Психологія дошкільного дитинства								
1.	Предмет, завдання і методи психології вікової. Вікова періодизація	7	2	2		5		
2.	Психологічні особливості новонародженого та дитини немовлячого віку	9	4	2	2	5		
3.	Психологія раннього дитинства	9	4	2	2	5		
4.	Психічний розвиток дитини в дошкільному віці	11	4	2	2	5	2	
	<i>Разом</i>	36	14	8	6	20	2	
Змістовий модуль II								
Психологія дітей і молоді шкільного віку та дорослості								
5.	Психологія молодшого школяра	9	4	2	2	5		
6.	Психологія підлітка	9	4	2	2	5		
7.	Психологія юнацького віку	9	4	2	2	5		
8.	Психологія дорослості	9	2	2		5	2	
	<i>Разом</i>	36	14	8	6	20	2	
	Екзамен	36						36
	<i>Всього за навчальним планом</i>	108	28	16	12	40	4	36

III. ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1.

ПСИХОЛОГІЯ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Лекція 1. Предмет, завдання і методи психології вікової. Вікова періодизація (2 год.)

Предмет вивчення психології вікової. Поняття «вік», характеристика психологічного віку. Проблеми психології вікової та основні напрями їх розв'язання. Теоретичні і практичні завдання сучасної психології вікової. Основні розділи психології вікової, її зв'язок з іншими областями психологічної науки.

Принципи вивчення розвитку психіки людини. Методи психології вікової, її класифікація та загальна характеристика. Основні вимоги до організації та проведення психологічного дослідження дітей.

Загальне поняття про психічний розвиток. Особливості та закономірності психічного розвитку. Теорії психічного розвитку та їх загальна характеристика. Детермінанти і рушійні сили психічного розвитку. Біологічні передумови психічного розвитку (спадковість, вроджені задатки та дозрівання нервової системи). Роль діяльності та спілкування у психічному розвитку людини. Розвиток і навчання.

Поняття періоду психічного розвитку. Сензитивні періоди розвитку. Кризи і критичні періоди розвитку. Принципи і критерії вікової періодизації психічного розвитку людини. Різні підходи до вікової періодизації психічного розвитку.

Основні поняття теми:

психологія вікова, вік, психологічний вік, онтогенез і філогенез, психічний розвиток, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення, сензитивність, вікові та індивідуальні особливості, вікові періоди, вікова періодизація.

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 1.
- 2) Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 1.
- 3) Сергєєнкова О.П. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 1.
- 4) Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkijnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichnij_rozvitok_doshkijnomu_vitsi#173
- 6) Кутішенко В. П. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) Кутішенко В.П., Ставицька С. О. Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія», «Психолог дошкільця», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) Горбунова В.В. Як спланувати психологічний експеримент // Практична психологія та соціальна робота. - №4. – 2010. – С. 12-15. - [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2010.html>
- 3) Зязюн І. А. Аксиологічні критерії вікової психології [Електронний ресурс] / І. А. Зязюн // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи . - 2013. - Вип. 7. - С. 6-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/OD_2013_7_3.pdf
- 4) Максименко С.Д. Особистість починається з любові // Психолог. – 2013.- №1. – С. 12-15.
- 5) Калошин В. Як виконується головне завдання школи // Початкова школа. – 2013.- №7. - С.54-56. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>

- 6) Криуленко Л. Як учителю початкових класів стати чарівником // Початкова школа. – 2013.- №7. - С.39-42. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>
- 7) Шкодiна О. Обдарована дитина в сучасному світі // Психолог довкілля. – 2012.- №9. – С.22-25.

Лекція 2. Психологічні особливості новонародженого та дитини немовлячого віку (2 год.)

Розвиток дитини в пренатальний період. Анатомо-фізіологічні особливості новонародженої дитини. Соціальна ситуації розвитку. Психологічна характеристика і психічний розвиток дитини у фазі новонародженості. Комплекс пожвавлення – новоутворення психічного розвитку новонародженої дитини та перший її поведінковий акт.

Потреба у спілкуванні з дорослими – початок немовлячого віку. Соціальна ситуація розвитку «Ми». Емоційне спілкування як провідна діяльність у період немовляти. Зародження предметних дій. Психічний розвиток дитини першого року життя. Новоутворення і основні досягнення наприкінці першого року життя дитини. Криза першого року життя.

Основні поняття теми:

Пренатальний період розвитку; умовний рефлекс; безумовний рефлекс; комплекс пожвавлення; емоційне ситуативне спілкування; співвіднесенні дії; поведінковий акт; криза першого року.

Список літератури: див. Семінарське заняття 1.

Лекція 3. Психологія раннього дитинства (2 год.)

Суперечності психічного розвитку дітей раннього віку. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку. Предметна діяльність як провідна у ранньому віці, її розвиток. Передумови формування особистості та поведінки дитини. Основні новоутворення раннього віку: сприймання як акт орієнтації, розвиток мови і мовлення, система «Я» – «не – Я», гордість за досягнення. Досягнення дитини і криза трьох років.

Основні поняття теми:

Предметна діяльність; сензитивність розвитку мовлення; зовнішні та внутрішні дії; криза трьох років, наслідування; егоцентризм; наочно-дійове мислення; самосвідомість; емансипація від дорослих; гордість за досягнення.

Список літератури: див. Семінарське заняття 2.

Лекція 4. Психічний розвиток дитини в дошкільному віці (2 год.)

Проблеми психології дошкільника. Основні суперечності психічного розвитку дошкільника. Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку. Ігрова діяльність як провідна в дошкільному віці, її структура та розвиток. Інші види діяльності дошкільника. Новоутворення психічного розвитку дошкільника у пізнавальній та особистісній сферах. Криза 6 (7) - ми років. Проблема психологічної готовності дитини до навчання в школі.

Основні поняття теми:

Ігрова діяльність; сюжетно-рольова гра; ієрархія мотивів; децентрація мислення; ідентифікація з дорослим; довільна поведінка; символічна інтелектуальна діяльність; статева ідентичність; соціальна роль; психологічна готовність до навчання.

Список літератури: див. Семінарське заняття 3.

Змістовий модуль 2.
**ПСИХОЛОГІЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА
ДОРΟΣЛОСТІ**

Лекція 5. Психологія молодшого школяра (2 год.)

Проблеми психології молодшого школяра. Основні суперечності психічного розвитку молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Навчальна діяльність як провідна у молодшому шкільному віці, її структура і особливості розвитку. Проблема адаптації дитини до шкільного навчання.

Новоутворення психічного розвитку молодшого школяра: розумовий розвиток; формування особистості молодшого школяра; розвиток довільної вольової саморегуляції і формування характеру. Характеристика і розвиток міжособистісних взаємин у молодшому шкільному віці.

Основні поняття теми:

Внутрішня позиція школяра; авторитет учителя; учбова діяльність; теоретичне мислення; внутрішній план дій; рефлексія; довільність психічних процесів; моральний реалізм; моральний релятивізм.

Список літератури: див. Семінарське заняття 4.

Лекція 6. Психологія підлітка (2 год.)

Психологічні проблеми підліткового віку. Нові потреби підлітка і виникнення кризи підліткового віку. Анатомо-фізіологічні передумови психічного розвитку підлітка. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Проблема провідної діяльності в підлітковому віці. Основні новоутворення в особистісній сфері підлітка. Якісні зміни у пізнавальній сфері підлітка. Причини відхилень у поведінці «важких» підлітків. Фактори ризику.

Основні поняття теми:

Криза підліткового віку; референтна група; почуття дорослості; реакція емансипації; реакція групування з ровесниками; реакція захоплення; акцентуація характеру; самовизначення; «важкий» підліток.

Список літератури: див. Семінарське заняття 5.

**Лекція 7. Психологія юнацького віку
(2 год.)**

Проблеми психології юнацтва. Криза 14-15 років. Соціальна ситуація розвитку старшокласників. Проблема провідної діяльності в юнацькому віці. Орієнтація на майбутнє – основне новоутворення юнацького віку. Психологічні особливості розумової сфери старшокласників. Новоутворення в особистісній сфері. Самовизначення та самовиховання в юнацькому віці. Вибір професії. Становлення «Я-концепції». Проблема сенсу життя у ранньому юнацькому віці. Психосексуальний розвиток і взаємини юнаків і дівчат. Девіантна поведінка у ранньому юнацькому віці.

Основні поняття теми:

Самовизначення; самоаналіз; «Я-концепція»; соціальне порівняння; інтеграція особистості; соціальна інфантильність; соціальна зрілість; самореалізація; самовиховання; моральна свідомість; ідентичність.

Список літератури: див. Семінарське заняття 6.

Лекція 8. Психологія дорослості

(2 год.)

Дорослість як етап онтогенезу. Загальна характеристика дорослості. Періодизація психічного розвитку дорослої людини. Проблеми розвитку людини в дорослому віці.

Основні поняття теми:

Дорослість, зрілість, професійна "Я-концепція", професійна самореалізація, суб'єкт життєдіяльності, сімейні ролі

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 31.
- 2) Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 3.
- 3) Сергєєнкова О.П. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 3.
- 4) Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) Кутішенко В. П. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) Кутішенко В.П., Ставицька С. О. Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія», «Психолог», «Психолог довкілля», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) Завгородня О.В. Особистість: шляхи досягнення зрілості // Практична психологія та соціальна робота. - №12. – 2010. – С. 11-17. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2010.html>
- 3) Панченко С.М., Психологічні особливості дорослої людини як суб'єкта навчання // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013. – Випуск 3. – [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_35.pdf
- 4) Гордієнко М. Г. Психологічний аспект визначення дорослості [Електронний ресурс] / М. Г. Гордієнко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки . - 2012. - № 2. - С. 11-14. – Шлях доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzsp_2012_2_4.pdf
- 5) Кікінежді О. М. Психологічні механізми становлення гендерної ідентичності особистості у період дорослішання [Електронний ресурс] / О. М. Кікінежді // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки . - 2013. - Вип. 1. - С. 39-43. – Шлях доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvkhp_2013_1_13.pdf
- 6) Дідковська Л. І. Психологічні особливості ставлення до сексу осіб віку ранньої дорослості [Електронний ресурс] / Л. І. Дідковська // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки . - 2014. - Т. 2, Вип. 12. - С. 72-79. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdups_2014_2_12_16.pdf
- 7) Смульсон М. Л. Психологічні засади розвитку інтелекту дорослих [Електронний ресурс] / М. Л. Смульсон // Проблеми сучасної психології . - 2013. - № 1. - С. 9-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pspz_2013_1_4.pdf

IV. Навчально-методична карта навчальної дисципліни «Психологія вікова»

Разом: 108 год., лекції – 16 год., семінарські заняття – 12 год.
самостійна робота – 40 год., підсумковий модульний контроль – 4 год., екзамен

		3 семестр															
		Змістовий модуль I					Змістовий модуль II										
		Психологія дітей і молоді шкільного віку та дорослості															
Кількість балів за модуль		Всього: 67 балів															
Лекції		За семестровий контроль – максимум 60 балів : (67+67) : 2,2 (коефіцієнт перерахунку)															
Дати																	
Теми лекцій (Всього – 8 балів)		№1 Предмет, завдання і методи психології вікової. Вікова періодизація (відвідування – 1 бал)		№2 Психологічні особливості новонародженого та дитини немовлячого віку (відвідування – 1 бал)		№3 Психологія раннього дитинства (відвідування – 1 бал)		№4 Психічний розвиток дитини в дошкільному віці (відвідування – 1 бал)		№5 Психологія молодшого школяра (відвідування – 1 бал)		№6 Психологія підлітка (відвідування – 1 бал)		№7 Психологія юнацького віку (відвідування – 1 бал)		№8 Психологія дорослості (відвідування – 1 бал)	
Теми семінарських занять (Всього 36 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)	
Домашня (самостійна) робота (Всього 40 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)		Табл. 6.1 (5 балів)	
Види поточного контролю		Модульна контрольна робота №1 (25 балів)					Модульна контрольна робота №2 (25 балів)										
Підсумковий контроль		Екзамен (40 балів)															
		Коефіцієнт перерахунку Σ балів – 1 : 2,5															

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1.

ПСИХОЛОГІЯ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Семінарське заняття 1. Психологічні особливості новонародженого та дитини немовлячого віку

План

1. Відповідальне батьківство – запорука психічного розвитку дитини та щасливого її дитинства.
2. Досягнення пренатального періоду – передумова успішного розвитку дитини у фазі новонародженого.
3. «Комплекс поживлення» - перша сходинка становлення особистості дитини.
4. Активність дитини і безпосереднє емоційне спілкування з дорослими - головна передумова психічного розвитку дітей немовлячого віку.
5. Основні лінії психічного розвитку дитини немовлячого віку.
6. Досягнення першого року життя та пов'язана з ними криза 1-го року.

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 31.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 3.
- 3) **Сергеєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 3.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія», «Психолог дошкілля», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента).
- 2) **Шелег Т.В.** Вплив досвіду перинатального періоду на розвиток особистості // Проблеми сучасної психології. – 2012. – Вип. 17. - [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2012_17/713-723.pdf
- 3) **Лосієвська О.Г.** Психологічний вплив фактору емоційної регуляції на психічне здоров'я дитини першого року життя в умовах материнської деривації // Теоретичні і прикладні проблеми психології збірник наукових праць . - №1(21). - 2009 . - [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tipp/2009_1/losievska.pdf
- 4) **Машовець М.А.** Ми запрошуємо дитину у світ і за неї відповідаємо. Усвідомлення батьківства з пренатального періоду // Дошкільне виховання. – 2013. - №12. – С. 7-9.
- 5) **Кочерга О. В.** Психофізіологія дитини до народження і розвиток творчості // Стратегія інноваційного розвитку обдарованості в системі проектування виховного процесу. – 2010. - С. 46-54. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2958/1/Kocherga_O_1.pdf
- 6) **Мовчан Н.** Психологія вагітності: що відчуває дитина // Психолог дошкілля [Текст]. – К. : Шкільний світ, 2009. 2010. - №11. - С.21-25.
- 7) **Люта І.** В очікуванні немовляти: забобони, вірування і повір'я волинських матерів [Електронний ресурс] / І. Люта // Народознавчі зошити . - 2012. - № 5. - С. 857-862. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/NaZo_2012_5_11.pdf

Семінарське заняття 2. Психологія раннього дитинства

План

1. Які анатомо-фізіологічні, соціально-психологічні та особистісні передумови психічного розвитку дітей раннього віку?
2. Розвивальний потенціал предметної діяльності як провідної діяльності в ранньому дитинстві.
3. Поясніть твердження Л.С. Виготського: «Вік від одного до трьох років – це стадія сензитивності до мовних впливів».
4. Які чинники впливають на розвиток мислення і мовлення дитини у ранньому віці? В чому їх особливості?

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 4-5.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 4.
- 3) **Сергєєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 4.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія і педагогіка», «Психолог», «Психолог дошкілля», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) **Смеречинська Л.** Діти раннього віку: спостерігаємо, вивчаємо, розуміємо // Психолог дошкілля. – 2012. - №2. – С. 21-24.
- 3) **Грицишина Т. І.** Діагностика предметної діяльності дитини раннього віку як основний критерій її психічного розвитку [Електронний ресурс] / Т. І. Грицишина // Освіта та розвиток обдарованої особистості . - 2013. - № 7. - С. 42-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2013_7_11.pdf
- 4) **Мунтян В.** Цей серйозний ранній вік: Психологічний портрет // Психолог дошкілля. – 2012. - №10. – С. 49-52.
- 5) **Шеремет А. М.** Зарубіжні теорії розвитку особистості дитини раннього віку [Електронний ресурс] / А. М. Шеремет // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна" . - 2012. - № 6. - С. 183-187. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2012_6_44.pdf
- 6) **Олексенко С. В.** Розвиток психомоторних здібностей у ранньому віці // Психологічна газета. - 2009 (21).- С. 26-29. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2378/1/S_Oleksenko_PG_21_IPPO.pdf
- 7) **Тарасун В. В.** Теоретичне підґрунтя дослідження стану психічного розвитку дитини раннього віку [Електронний ресурс] / В. В. Тарасун // Логопедія . - 2011. - № 1. - С. 79-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/logoped_2011_1_19.pdf
- 8) **Гуріна З. В.** Роль активності в становленні особистості дитини раннього віку [Електронний ресурс] / З. В. Гуріна // Психолінгвістика . - 2009. - Вип. 4. - С. 21-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/psling_2009_4_3.pdf
- 9) **Кочерга О. В.** Психофізіологія раннього дитинства //Шкільний світ. – 2006.
- 10) **Олексенко С. В.** Діагностика психомоторних здібностей у дітей раннього віку //Психолог дошкілля. – 2010. - (12). - С. 12-17.

Семинарське заняття 3. Психічний розвиток дитини в дошкільному віці

План

1. Обґрунтуйте роль ігрової діяльності як провідної в дошкільному віці. В якому напрямку відбувається її розвиток? Яка роль інших видів продуктивної діяльності в психічному розвитку і становленні особистості дитини – дошкільника.
2. Виокремити основні тенденції розвитку пізнавальної, емоційно – вольової та індивідуально – особистісної сфери дитини дошкільного віку. Які найважливіші новоутворення в цих сферах з'являються на кінець дошкільного періоду.
3. Які кризи переживає дитина в період від народження і до початку шкільного життя? В чому їх суть та причини?
4. Психологічна готовність дитини до навчання в школі.

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 6.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 6.
- 3) **Сергеєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 6.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія», «Психолог», «Психолог дошкільня», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) **Савченко Ю. Ю.** Особливості статевої соціалізації дітей дошкільного віку // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України . - Том Х. - Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. - 2011.- Вип. 18. - С. 446-454. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2657/1/Y_Y_Savchenko_AR2_KP.pdf
- 3) **Беленька Г.В.** П'ятирічки: на фінішній прямій до школи // Дошкільне виховання. – 2013. - №11. – С.4-6.
- 4) **Терещенко М.** Психологічні особливості когнітивної та поведінкової складової образу сім'ї дошкільників // Практична психологія та соціальна робота. – 2012. - № 11. - С. 30-37. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/1325/1/tereschenko_m_v_pptsr_ipsp.pdf
- 5) **Калмикова Л. О.** Актуальні проблеми психології мовлення дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Л. О. Калмикова. // Психолінгвістика . - 2008. - Вип. 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/psling_2008_1_4.pdf
- 6) **Метелюк В.** Психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку в кризові періоди їх розвитку // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки", - 2011. - №5. - С. 173-176. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2666/1/V_Metelyuk_SPPPS_5_DP_PI.pdf
- 7) **Кочерга О. В.** Психофізіологічний розвиток дитини перед школою // Початкова школа. – 2012. - № 1. - С. 45-48. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/3430/1/O_Kocherga_PS_1_IPPO.pdf
- 8) **Гріньова О.М., Діба Н.М.** Активізація творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами тренінгу. – 2013. – [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу:

- http://elibrary.kubg.edu.ua/3278/1/O_Grynova_ATZSDVZT_ROKPRDDMSV.pdf
- 9) **Пасічник А.** Особливості розвитку етичних уявлень дітей дошкільного віку // Актуальні проблеми психології: Психологія розвитку дошкільника. – 2010. - № 17 (6). С. 57-60. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу:
http://elibrary.kubg.edu.ua/896/1/A_Pasechnik_%20CPPPT_6_PED_PI.pdf
 - 10) **Савченко Ю. Ю.** Цінність дитячо-батьківських стосунків в процесі особистісного розвитку дошкільників // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2014. - IV (10). - С. 208-219.
 - 11) **Смольникова Г. В.** Особливості спілкування молодших і старших дошкільників у різних видах діяльності // Актуальні проблеми психології. - Том IV. Психологія розвитку дошкільника.- Випуск 2. Збірник наукових статей, 2004. - С. 103-108.

Змістовий модуль 2.
**ПСИХОЛОГІЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА
ДОРΟΣЛОСТІ**

Семінарське заняття 4. Психологія молодшого школяра

План

1. Як змінюється соціальна ситуація розвитку дитини зі вступом до школи?
2. Обґрунтуйте роль навчальної діяльності у психічному розвитку школяра як провідної в цьому віці.
3. Охарактеризуйте особливості пізнавальних психічних процесів молодших школярів. Які зміни відбулися в розвитку сприймання, пам'яті, уваги, мислення, мовлення в учнів 3 (4) класу в порівнянні з першокласниками?
4. Охарактеризуйте емоційно-вольову сферу молодшого школяра. Як змінюються мотиви його поведінки? Чим це обумовлено?
5. Як розвиваються міжособистісні взаємини молодших школярів?
6. Як змінюється ставлення молодшого школяра до школи, вчителя, навчальних обов'язків? Від чого це залежить?
7. Які основні лінії морального розвитку дитини молодшого шкільного віку і пов'язані з цим можливості її виховання?

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 7.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 7.
- 3) **Сергеєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 7.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- 5) **Павелків Р.В.** Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 6) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 7) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 8) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Психолог», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) **Кепканова О. І.** Готовність дитини до школи: складові успішного навчання // Психологічна газета. - 2010 (22).- С. 29-32. – [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2375/1/O_Kepkanova_PG_22_IPPO.pdf
- 3) **Загурська І.С.** Розвиток самооцінки здібностей у молодшому шкільному віці // Практична психологія та соціальна робота. - №6. – 2010. – С. 14-20. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2010.html>
- 4) **Кочерга О. В.** Психофізіологічний портрет шестирічного першокласника // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. - №6. - С. 21-25. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/3400/1/O_Kocherga_IMVSSH_6_IPPO.pdf
- 5) **Крикливіченко О.І.** Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Практична психологія та соціальна робота. - №3. – 2010. – С. 32-39. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2010.html>
- 6) **Гончарук І.** Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі // Початкова школа. – 2013.- №7. - С.42-45. [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>
- 7) **Кочерга О. В.** Психофізіологічні особливості сприйняття навчальної інформації молодшими школярами // Початкова школа. – 2010. - № 6. - С. 5-7. ISSN 0131-5358 - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/3432/1/O_Kocherga_PS_6_IPPO.pdf

- 8) **Кравчук Л. В.** Молодший школяр у творчій спадщині Б.Д. Грінченка // «Мрії, вистраждані життям...»: до 145-ї річниці з дня народження Б. Д. Грінченка: кол. монографія (у двох част.): Ч. 1. – 2009. -С. 207-212. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу:http://elibrary.kubg.edu.ua/2419/1/Kravchuk_L_1.pdf
- 9) **Терещенко Л. А.** Вплив педагогічної оцінки на виникнення шкільної тривожності у першокласників // Практичний психолог: Школа. – 2013. - С. 27-34.
- 10) **Кочерга О. В.** Рухова активність і письмо як фактори розвитку чутливості психофізіологічних механізмів учнів //Методичні діалоги. – 2014. - (10). - С. 52-55.
- 11) **Кочерга О. В.** Рухова активність і письмо як фактори розвитку чутливості психофізіологічних механізмів учнів (продовження) //Методичні діалоги. – 2014. - (11-12).- С. 25-29.
- 12) **Кочерга О. В.** Попередження дитячих страхів в процесі початкового навчання //Порадник методиста - 97: книга методичних рекомендацій. - Ч. 1. - С. 100-107.
- 13) **Юрченко В. І.** Роль рідної мови у формуванні комунікативної компетенції молодших школярів //Вісник психології і педагогіки. – 2014. - (16). С. 1-7.
- 14) **Музика О. О.** Індивідуально-психологічні особливості дитини-шульги: діагностика та врахування як ресурсу життєздатності // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Діяльнісно-поведінкові фактори життєздатності людини». – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – С. 143-145.

Семінарське заняття 5. Психологія підлітка

План

1. Обґрунтуйте вплив фізичного дозрівання і морфо-функціональних змін у підлітків на їх психічний розвиток та процес соціалізації особистості.
2. Проблема провідної діяльності в підлітковому віці та складність її розв'язання в сучасній психологічній науці і педагогічній практиці.
3. Вікові особливості розвитку пізнавальної сфери підлітків та їх вплив на характер учбової діяльності.
4. Розвиток емоційно-вольової сфери підлітків
5. Свідомість та самоусвідомлення у підлітковому віці. Як розвивається почуття дорослості у підлітковому віці?
6. Криза підліткового віку та можливості уникнення її наслідків.
7. Як розгортається спілкування та взаємостосунки підлітка з однолітками, батьками, вчителями?
8. Чим обумовлені випадки депресії та ризикованої поведінки у підлітків? Як цьому запобігти та надати необхідну допомогу?

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. – Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с. – Розділ 7.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. – Розділ 7.
- 3) **Сергеєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. – Розділ 7.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К.,2011.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. – К.,2010.- [Електронний ресурс]. – Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

- 1) Психологічна стаття по темі з журналів «Педагогіка і психологія», «Психолог», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
- 2) **Бедлінський О.І.** Проблема періодизації підліткового віку у сучасних умовах // Практична

- психологія та соціальна робота. - №2. - 2011. - С. 49-53. [Електронний ресурс]. - Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2011.html>
- 3) **Музика О.Л., Музика О.О.** Ціннісні орієнтири і психологічна підтримка обдарованих дітей // На злеті думки. Залучення обдарованої молоді до науково-дослідницької роботи: зб. доповідей та тез науково-практичної конференції. - Житомир: МАН, Житомирське регіональне відділення, 2013. - С. 6-11. - [Інституційний репозитарій]. - Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2526/1/O_L_Muzyka_O_O_Muzyka_NSD_KP.pdf
 - 4) **Юдєєва Т.В.** Співвідношення сугестивності з індивідуально-психологічними характеристиками соціально-дезадаптованих підлітків // Практична психологія та соціальна робота. - №1. - 2011. - С. 70-76. [Електронний ресурс]. - Шлях доступу: <http://psyjournals.org.ua/archive1/2011.html>
 - 5) **Хоменко О. А.** Особливості нової соціальної ситуації п'ятикласників // Сучасна школа України. - 2013. - № 9. - С. 17-18. - [Інституційний репозитарій]. - Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2471/1/O_Homenko_SSHU_9_IPPO.pdf
 - 6) **Клименко А.І.** Розвиток лідерських якостей підлітків залежно від черговості народження дитини в сім'ї // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. - Випуск 3. - К., 2010. - Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_3
 - 7) **Закус О. І.** Ставлення до світу підлітків з різним відчуттям самотності // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. - Випуск 4. - К., 2011. - Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_4
 - 8) **Швець Н.А.** Інтернет залежність та її вплив на виховання підлітків // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. - Випуск 5. - К., 2011. - Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_5
 - 9) **Терещенко Л. А.** Девіантна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка.- 2013. - 10. - С. 675-683.
 - 10) **Гришук Ю. В.** Підліткова субкультура: психологічні і соціально-групові особливості // Освітологічний дискурс. - 2014. - 7 (3).- С. 38-46.

Семінарське заняття 6. Психологія юнацького віку

План

1. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Чим вона визначається?
2. Фактори соціалізації особистості та її особливості в юнацькому віці.
3. Вплив психосексуального розвитку на взаємини юнаків та дівчат.
4. Трансформація життєвих цінностей та ідеалів, пошук стилю власного життя.
5. Побудова життєвих планів і проблема самовизначення в юнацькому віці
6. Особливості самосвідомості і формування «Я-концепції» в юнацькому віці.
7. Основні лінії розвитку пізнавальної сфери юнаків та дівчат. Як це позначається на їх учбовій діяльності?
8. Чому старшокласникам часто важко визначитися з майбутньою професією?

Основна література з теми:

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. - Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с.
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. - К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. - 360 с.
- 3) **Сергєєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. - К.: ТОВ «Центр учбової літератури». - 2012. - 384 с.
- 4) **Видра О.Г.** Вікова та педагогічна психологія. - К.,2011.- [Електронний ресурс]. - Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. - К.,2011.- [Електронний ресурс]. - Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- 5) **Поліщук В.М.** Вікова і педагогічна психологія. - К.,2010.- [Електронний ресурс]. - Шлях доступу: http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- 6) **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). - К.: Центр учбової літератури, 2010.
- 7) **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . - К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література з теми:

1. Психологічна стаття по темі з журналів «Педагогіка і психологія», «Психолог», «Практична психологія і соціальна робота» та ін. (на вибір студента)
2. **Чала О. А.** Порушення емоційної сфери як чинник деструктивної конфліктності юнацтва // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2012 (17). - С. 79-83. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/810/1/Chala_PO_TP_17_IPSP.pdf
3. **Ковальчук В. І.** Фактори професійного самовизначення школярів // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2010. - С. 12-13. - [Інституційний репозитарій]. – Шлях доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2260/1/Kovalchuk_V_51.pdf
4. **Бойко Я.В.** Психологічні особливості симпатії у старшокласників // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. – Випуск 3. – К., 2010. – Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_3
5. **Гріньова О.М.** Психологічні особливості життєвого самовизначення в юнацькому віці // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. – Випуск 8. – К., 2012. – Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_8
6. **Чорна Ю.С.** Зв'язок між почуттями ревності та закоханості в осіб юнацького віку // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]. – Випуск 12. – К., 2013. – Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-Випуск_12.
7. **Кутішенко В. П.** Духовні орієнтири становлення статевої ідентичності сучасної жінки // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський, 2013. - (Вип. 2). - С. 303-313.
8. **Шевцова О. М.** Особливості валеоустановок як детермінант психологічного здоров'я особистості в дорослому віці // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. - Серія: Психологічні науки. – 2012. - 2 (103). - С. 178-181.
9. **Гріньова О. М.** Психологічні особливості формування життєвих цілей в юнацькому віці // III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю "Особистість у сучасному світі". – 2014. - 2. - С. 368-370.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Зміст самостійної роботи студентів до кожної теми має таку структуру:

Варіант 1

1. Опрацювати матеріал теми за 1-2 джерелом основної літератури, зробити короткі письмові нотатки (**2 бали**);
2. Опрацювати 1-2 першоджерело (стаття) з списку додаткової літератури у вигляді письмового конспекту, тез (**1 бал за кожне першоджерело**);
3. Письмово коротко розкрити зміст основних понять теми – **1 бал**.

Максимальна кількість балів за самостійну роботу з однієї теми – **5 балів**

Варіант 2

Підготувати електронну міні-презентацію (PowerPoint) для з теми, яку можна використати, зокрема, на батьківських зборах – **5 балів** (відповідність змісту темі – 2 бали; врахування особливостей батьків, аргументованість, ілюстрування прикладами – 2 бали; оформлення – 1 бал).

Таблиця 6.1

Карта самостійної роботи студента

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль I			
Психологія дошкільного дитинства			
Предмет, завдання і методи психології вікової. Вікова періодизація (5 год.)	Звіт про виконання, консультація	5 балів	I
Психологічні особливості новонародженого та дитини немовлячого віку (5 год.)	Звіт про виконання, консультація	5 балів	II
Психологія раннього дитинства (5 год.)	Семінарське заняття Звіт про виконання	5 балів	III
Психічний розвиток дитини в дошкільному віці (5 год.)	Семінарське заняття Звіт про виконання	5 балів	IV
Змістовий модуль II			
Психологія дітей і молоді шкільного періоду та дорослості			
Психологія молодшого школяра (5 год.)	Семінарське заняття Звіт про виконання	5 балів	V
Психологія підлітка (5 год.)	Семінарське заняття Звіт про виконання	5 балів	VI
Психологія юнацького віку (5 год.)	Семінарське заняття	5 балів	VII
Психологія дорослості(5 год.)	Звіт про виконання, Консультація Модульний контроль	5 балів	VIII
Разом: 40 год.	Максимальна кількість балів: 40 балів		

VII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Педагогічний контроль за навчально-професійною діяльністю студентів здійснюється в таких формах:

1) *Поточний контроль* відбувається за результатами виконання самостійної навчальної роботи (опрацювання основної і додаткової психологічної літератури у вигляді конспекту, тез; ведення психологічного словника), відвідування лекцій і активність на семінарських заняттях та написання модульної контрольної роботи.

2) Умовою допуску студента до *екзамену* є виконання ним модульних контрольних робіт та отримання не менше **35 залікових балів** протягом семестру.

3) До екзаменаційного білету включається два теоретичні питання й одне практичне завдання (психологічна задача). Максимальна кількість балів, які можна отримати на екзамені – 40.

Таблиця 8.1.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ з/п	Вид діяльності	Кількість рейтингових балів	
1.	Семінарські заняття	6x6б.=36 б.	Коефіцієнт перерахунку у Σ балів - 1:2
2	Модульні контрольні роботи	2x25 б.=50 б.	
3	Домашня (самостійна робота)	8x5 б.=40 б.	
4	Відвідування лекцій	8x1 б.=8 б.	
	Разом:	134 : 2 \approx 60	
6	Екзамен	40 б.	
	Підсумковий рейтинговий бал	100 балів	

Критерії та норми оцінювання знань студентів із навчальної дисципліни «Психологія вікова»

При оцінюванні знань, умінь і навичок студентів із психології вікової враховується:

1) наявність і характер засвоєння психологічних знань (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота і точність знань);

2) якість актуалізації знань з психології вікової (логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу, культура професійного мовлення);

3) рівень оволодіння відомими прийомами аналізу психологічних фактів, сформованості умінь і навичок використання засвоєних знань на практиці;

4) прояв творчості і самостійності в навчально-пізнавальній діяльності;

5) якість виконання самостійної навчальної роботи (зовнішнє оформлення, своєчасність виконання, ретельність тощо).

Особливими **вимогами** до знань студентів із вікової психології є:

- знання психологічних основ навчання і виховання у сучасній початковій школі як однієї з найважливіших передумов розвитку особистості дитини;
- усвідомлення психологічних закономірностей формування особистості дитини на різних етапах онтогенезу;
- уміння показати можливості застосування здобутків психологічної науки для підвищення ефективності педагогічної діяльності, виховання і навчання дітей у школі;
- розуміння ролі психологічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

**Таблиця відповідності шкали оцінювання ECTS
з національною системою оцінювання в Україні та
Київському університеті імені Бориса Грінченка (екзамен)**

Оцінка за шкалою ECTS	Значення оцінки	За національною системою	Оцінка за шкалою Університету
A	ВІДМІННО – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками	Відмінно	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих грубих помилок	Добре	82-89
C	ДОБРЕ – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок		75-81
D	ЗАДОВІЛЬНО -посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності	Задовільно	69-74
E	ДОСТАТНЬО - мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)		60-68
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання	Незадовільно	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань(умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни		1-34

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) За джерелом інформації:

•Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-діалог тощо), у т.ч. із застосуванням презентацій PowerPoint і SMART- дошки; семінари; пояснення, розповідь і бесіда; «мозковий штурм»;

•Наочні: Спостереження за поведінкою і діяльністю людей; ілюстрація та демонстрація; перегляд відеофільмів та презентацій.

•Практичні: вправи, ділова гра.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації:

індуктивні та дедуктивні, аналітичні та синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення:

репродуктивні, пошукові, дослідницькі, творчі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю:

фронтальна під керівництвом викладача; індивідуальна робота (консультації); самостійна навчальна робота студентів; виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Наукові дискусії; зв'язок із майбутньою професійною діяльністю; використання матеріалів із практики студентів; створення ситуації успіху.

IX. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- Робоча навчальна програма дисципліни (Кафедра педагогіки та психології Педагогічного інституту, каб. 211);

- Навчальні підручники і посібники: **друковані** (читальний зал філії бібліотеки; кафедра педагогіки і психології, каб. 211);

- **Електронні ресурси:**

- 1) Електронний навчальний курс «Психологія вікова» (3 курс) за адресою : <http://e-learning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=406>

- 2) Електронні видання Київського університету імені Бориса Грінченка. – Шлях доступу: <http://kubg.edu.ua/2012-08-15-10-06-19/180-resursy/2402-elektronni-vydannia.html>;

- 3) Електронний репозитарій Київського інституту імені Бориса Грінченка. – Шлях доступу: <http://elib.kubg.edu.ua>;

- 4) Інституційний репозитарій Київського університету імені Бориса Грінченка. – Шлях доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua>;

- 5) Відкритий доступ на сайті «Українські підручники он-лайн». – Шлях доступу: <http://pidruchniki.ws>;

- 6) Сайт Педагогічного інституту «Вісник психології і педагогіки». – Шлях доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>

- Засоби підсумкового контролю (комплект друкованих тестових завдань для підсумкового (модульного) контролю);

- Завдання для ректорського контролю знань студентів із навчальної дисципліни «Психологія вікова» та ін.

ХІ. ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет, завдання вікової психології, її основні проблеми на сучасному етапі. Основні розділи вікової психології, їх зв'язок з іншими галузями психологічної науки.
2. Методи вікової психології та їх класифікація. Принципи дослідження розвитку психіки дитини в онтогенезі.
3. Поняття про психічний розвиток та його характерні особливості.
4. Загальні закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі. Взаємозв'язок детермінантів психічного розвитку.
5. Детермінанти психічного розвитку та їх взаємозв'язок.
6. Культурно-історична теорія розвитку Л.С. Виготського та його послідовників.
7. Психоаналітична теорія дитячого розвитку.
8. Теорія соціального навчання.
9. Когнітивна теорія Ж. Піаже та ін.
10. Біологічні передумови психічного розвитку (спадковість, вроджені задатки та дозрівання нервової системи).
11. Роль діяльності та спілкування у психічному розвитку людини.
12. Поняття періоду психічного розвитку. Сензитивні періоди розвитку.
13. Кризи і критичні періоди розвитку.
14. Принципи і критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.
15. Різні підходи до вікової періодизації психічного розвитку.
16. Роль навчання і виховання у психічному розвитку дитини. Принципи і умови розвиваючого навчання.
17. Поняття про вікові та індивідуальні особливості. Явище акселерації.
18. Розвиток дитини в пренатальний період.
19. Анатомо-фізіологічні особливості та психологічна характеристика новонародженого. Тенденції психічного розвитку дитини у фазі новонародженого. Комплекс пожвавлення – новоутворення психічного розвитку новонародженої дитини.
20. Особливості соціальної ситуації розвитку дитини немовлячого віку. Емоційне спілкування як провідна діяльність немовляти. Зародження предметних дій.
21. Новоутворення і основні досягнення наприкінці першого року життя дитини. Криза 1-го року життя.
22. Особливості соціальної ситуації розвитку дитини раннього віку.
23. Предметна діяльність як провідна в ранньому віці та її розвиток.
24. Основні новоутворення раннього віку. Криза 3-х років.
25. Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку.
26. Ігрова діяльність як провідна в дошкільному віці, її структура та розвиток.
27. Роль продуктивних видів діяльності в психічному розвитку дошкільника.
28. Новоутворення психічного розвитку дошкільника в особистісній сфері.
29. Розвиток пізнавальної сфери дошкільника. Криза 6(7)-и років.
30. Проблема психологічної готовності дитини до навчання в школі.
31. Сучасні проблеми психології молодшого шкільного віку.
32. Основні суперечності психічного розвитку молодшого школяра.
33. Навчальна діяльність як провідна у молодшому шкільному віці, її структура і особливості розвитку.
34. Проблема адаптації дитини до шкільного навчання.
35. Розвиток довільної вольової саморегуляції і формування характеру.
36. Характеристика і розвиток міжособистісних взаємин у молодшому шкільному віці.
37. Зміна соціальної ситуації розвитку дитини з початком навчання в школі.
38. Новоутворення психічного розвитку дитини молодшого школяра в особистісній сфері.
39. Новоутворення молодшого школяра в пізнавальній сфері.
40. Біологічні передумови та соціальні фактори психічного розвитку підлітків.
41. Особливості соціальної ситуації розвитку підлітків та проблема провідної діяльності.

42. Новоутворення в пізнавальній та особистісній сферах підлітка і пов'язана з ними криза підліткового віку.
43. Причини загострення підліткової кризи та умови її розв'язання. Проблема „важких” підлітків.
44. Завдання психосоціального розвитку юнацтва та проблема їх розв'язання.
45. Особливості соціальної ситуації розвитку та проблема провідної діяльності старшокласників.
46. Проблема самопізнання та самовиховання в юнацькому віці. „Я – концепція” та її формування.
47. Новоутворення в особистісному розвитку юнаків.
48. Психологічні особливості пізнавальної сфери старшокласників та їх врахування у навчанні.
49. Поняття соціальної зрілості. Показники і критерії дорослості.
50. Роль і місце вікової психології у педагогічній діяльності вчителя початкової школи.

ХІІ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література (наявна у філії бібліотеки Університету, бул. О.Давидова, 18/2)

- 1) Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / **О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська** [та ін.]. - Вид. 2-е, допов. - К. : Каравела, 2012. - 400 с. (100 шт.)
- 2) **Савчин М., Василенко Л.** Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав. (Альма-матер), 2005. – 360 с. (70 шт.)
- 3) **Сергеєнкова О.П.** Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с. (30 шт.)
- 4) **Приходько Ю.О., Юрченко В.І.** Психологічний словник-довідник: Навчальне видання. – К.: Каравела, 2014. – 328 с.
- 5) Возрастная и педагогическая психология / под ред. **А.В. Петровского**. – М., 1996. - 496с. (20 шт.)
- 6) Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под. ред. **И.И. Ильясова, В.Я.Ляудис**. – М., 1981. (20 шт.)

Електронний ресурс (вільний доступ):

- Вікова та педагогічна психологія / Скрипченко О.В. та ін. – К., 2001
http://pidruchniki.ws/11890624/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#817
- Савчин М.В., Л.П. Василенко Вікова психологія. – К., 2011
http://pidruchniki.ws/16120724/psihologiya/psihologiya_ditinstva#576
- Сергеєнкова О.П. Вікова психологія. – К., 2012
http://pidruchniki.ws/12980108/psihologiya/psihologiya_ditinstva#584
- Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. – К., 2011
http://pidruchniki.ws/13761025/psihologiya/psihologiya_doshkilnogo_ditinstva#443
- Павелків Р.В. Вікова психологія. – К., 2011
http://pidruchniki.ws/1280052837064/psihologiya/period_nemovlyati_vid_narodzhennya_1-go_roku#649
- Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. – К., 2010
http://pidruchniki.ws/1652020537166/psihologiya/psihichniy_rozvitok_doshkilnomu_vitsi#173
- **Кутішенко В. П.** Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій). – К.: Центр учбової літератури, 2010.
- **Кутішенко В.П., Ставицька С. О.** Психологія розвитку і вікова психологія: практикум: навчальний посібник . – К.: Каравелла, 2009.

Додаткова література

1. **Крайг Г., Бокум Д.** Психологія розвитку. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с.
2. **Подольск Л.Г.** Основи вікової психології. – К.: Главник, 2006. – 112 с.
3. **Приходько Ю.О.** Дитяча психологія: нариси становлення та розвитку : навчальний посібник для студентів педагогічних вузів / Ю. О. Приходько. – 2-е вид., доповнене. – К. : Міленіум, 2004. – 192 с.
4. **Психологія человека от рождения до смерти** / Под ред. А.А. Реана. - СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. - 656 с. - (Серия «Психологическая энциклопедия»).
5. **Карпенко Н.В.** Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя). – К.: Каравела, 2010. -248 с.
6. **Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум** / Кутішенко В.П., Ставицька С.О. - К.: Каравела, 2012. -448 с.
7. **Психологія вищої школи** /Подольск Л.Г., Юрченко В.І.- К.: Каравела, 2014. – 360 с.